

Polskie wspólnoty terytorialne na kursie do neutralności klimatycznej Deklaracja wielopoziomowej międzysektorowej współpracy

Nawiązując do Deklaracji współpracy klimatycznej polskich miast i gmin z 7 listopada 2019 r., mając na względzie zaproponowany przez Komisję Europejską w 2019 r. Europejski Zielony Ład, dzieląc zapisy klimatycznego Porozumienia Paryskiego ratyfikowanego przez Polskę w 2016 r., respektując Cele Zrównoważonego Rozwoju ONZ (Agenda 2030) przyjęte przez wszystkie państwa świata w 2015 r.

I. Sygnatariusze niniejszej Deklaracji oświadczają:

1. Dostrzegamy **bezprecedensową skalę wyzwań** związanych ze skutkami **kryzysu klimatycznego** – zwłaszcza w odniesieniu do najmłodszego i kolejnych pokoleń – w tym m.in. z globalnym ociepleniem, podnoszeniem poziomu oraz wzrostem zakwaszenia mórz i oceanów, postępującym topnieniem lodowców, kurczeniem się wiecznej zmarzliny, ekstremami pogodowymi, katastrofami naturalnymi, wymieraniem gatunków, deficytami wody i żywności, migracjami klimatycznymi oraz towarzyszącymi im napięciami społecznymi.
2. Rozumiemy potrzebę całkowitego zrównoważenia emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych, a zwłaszcza osiągnięcia **zerowej emisji netto CO2 najpóźniej do roku 2050**.
3. Widzimy konieczność **oddzielenia rozwoju** cywilizacyjnego od **eksploatacji zasobów** naturalnych przekraczającej możliwości regeneracyjne naszej planety.
4. Jesteśmy świadomi bezpośredniego związku między **stanem zdrowia** obywateli a **stanem środowiska**, traktując zachowanie i odbudowę kapitału naturalnego, w tym **różnorodności biologicznej**, jako kluczową zasadę działania.
5. Dostrzegamy potencjał gospodarczy (technologie, produkty, usługi, rynki i modele biznesowe) oraz społeczny (wiedza, umiejętności, miejsca pracy), jaki oferuje zasobooszczędna, nisko- i bezemisyjna **gospodarka o obiegu zamkniętym (GOZ)**.
6. Podkreślamy znaczenie **poszanowania** energii (efektywności energetycznej), **odnawialnych źródeł energii (OZE)** i zielonego **wodoru** w realizacji celu neutralności klimatycznej.
7. Zdajemy sobie sprawę, że **transformacja** społeczno-gospodarcza niezbędna dla osiągnięcia celu neutralności klimatycznej będzie **kosztowna** i w różnym stopniu doświadczy wspólnot terytorialnych – dlatego musi być realizowana **odpowiedzialnie i sprawiedliwie**.
8. Wyrażamy nadzieję, że krajowe ramy regulacyjne i polityki publiczne m.in. w takich obszarach, jak **energetyka, rolnictwo, budownictwo, transport, przemysł, badania** czy **edukacja** będą skutecznie wspierać transformację klimatyczną na poziomie lokalnym i regionalnym.
9. Jesteśmy przekonani, że jedynie skoordynowana długofalowa i partnerska współpraca angażująca sektor **publiczny, prywatny, obywatelski**, a także instytucje naukowe i edukacyjne, może zapewnić wspólnotom terytorialnym skuteczną transformację klimatyczną prowadzącą do poprawy **bezpieczeństwa, odporności i dobrobytu**.

II. Sygnatariusze niniejszej Deklaracji identyfikują ważne przesłanki do podjęcia działań.

1. Nasila się występowanie **ekstremalnych zjawisk pogodowych**, w tym fali upałów, deszczów nawalnych, huraganów, powodzi i susz, powodujących dotkliwe straty społeczne i gospodarcze, które są głównie efektem niekorzystnych **zmian klimatu** dynamizowanych aktywnością człowieka.
2. Choć w latach 1990–2018 Unia Europejska (UE) zmniejszyła emisję odpowiedzialnych za zmianę klimatu gazów cieplarnianych o 23%, to utrzymanie takiego tempa pozwoli osiągnąć **jedynie 60% redukcji do 2050 r.**
3. Ponad 75% emisji **gazów cieplarnianych** w UE pochodzi z produkcji i wykorzystania **energii** w wielu sektorach gospodarki. Sam **przemysł** odpowiada za 20% emisji gazów cieplarnianych w UE, zaś **transport** generuje ok. 25% unijnych emisji i jest tą gałęzią gospodarki, która zwiększa negatywne oddziaływanie na środowisko. Znaczące jest również oddziaływanie sektora **budowlanego**, który odpowiada za 36% emisji CO₂ i 40% zużycia energii w UE. Istotnym czynnikiem zmian środowiskowych jest także **rolnictwo** emitujące 21-37% gazów cieplarnianych i odpowiadające m.in. za ok. 70% globalnego poboru **wody**, przy czym ok. 1/3 **żywności** na świecie jest marnowanej.

4. Blisko połowa globalnej emisji gazów cieplarnianych ma bezpośredni związek z **wydobyciem i przetwarzaniem surowców, paliw i żywności**, a przy tym w latach 1970-2017 roczne światowe wydobycie surowców potrojiło się i nadal wzrasta.
5. Nadmierna **eksploatacja zasobów** naturalnych napędza kryzys klimatyczny, a wraz z nim przyczynia się w decydujący sposób do szybkiej utraty obszarów o dużej **różnorodności biologicznej**, a także do **deficytu wody**. Obserwujemy też spadające na przestrzeni lat możliwości neutralizacji CO₂ przez lasy i gleby oraz przekonujemy się, jak kurczące się zasoby przyrodnicze sprzyjają rozprzestrzenianiu się chorób, wywoływanych m.in. przez wirusy odzwierzęce (COVID-19). **Inwestowanie w kapitał naturalny** – w tym poprawa jakości i zwiększenie powierzchni obszarów leśnych oraz ochrona i odbudowa różnorodności biologicznej ekosystemów wodnych i od wód zależnych – jest więc uzasadnione względami egzystencjalnymi i ekonomicznymi.
6. Europejski duży **przemysł**, stanowiący 20% gospodarki UE i zatrudniający 35 mln osób, powinien odgrywać wiodącą rolę w **transformacji ekologicznej**. Istotne znaczenie dla powodzenia tej transformacji będzie miało także 100 mln osób zatrudnionych w 25 mln **MŚP**, z których prawie 1/4 już teraz oferuje ekologiczne produkty lub usługi. Kluczowymi czynnikami sukcesu będą znaczące **ograniczenia emisji** gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń oraz wdrożenie zasad **GOZ**.
7. Presja na zmniejszenie zużycia zasobów naturalnych i związane z nią przejście na niskoemisyjną GOZ będą miały **trwały wpływ netto na zatrudnienie**, a liczba miejsc pracy związanych z GOZ w UE może w roku 2030 przekroczyć 5 mln, przyczyniając się do zwiększenia jej PKB o dodatkowe 0,5%. Oczekuje się również, że modele biznesowe zorientowane na obieg zamknięty zwiększą rentowność firm i lepiej zabezpieczą je przed wahaniami cen zasobów. Mechanizmy GOZ będą też sprzyjać dynamizacji rozwoju sektora **podmiotów ekonomii społecznej**, które są pionierami w tym zakresie.
8. Istotne znaczenie dla dekarbonizacji gospodarki mógłby odegrać **zielony wodór**. Może on przyczynić się do osiągnięcia neutralności klimatycznej, zaspokajając nawet 24% światowego zapotrzebowania na energię do roku 2050.
9. Duże zbliżenie do celu neutralności klimatycznej można osiągnąć, ograniczając **hiper-konsumpcję** (sztucznie wykreowane potrzeby) oraz wydłużając możliwość korzystania z większości produktów.

III. Sygnatariusze niniejszej Deklaracji widzą konieczność podejmowania kompleksowych działań.

1. Osiągnięcie celu neutralności klimatycznej wymaga zaangażowania wszystkich **polityk publicznych** wszystkich **sektorów gospodarki** oraz wszystkich **grup społecznych** wspartych przez **organizacje obywatelskie**. Istotna będzie tu zwłaszcza mobilizacyjna rola sektora **publicznego i prywatnego**, w tym inwestorów instytucjonalnych, banków, czy funduszy kapitałowych.
2. Kryzys klimatyczny wymaga podjęcia zdecydowanych działań w trzech płaszczyznach.
 - 2.1. **Eliminowanie przyczyn** prowadzące do spowolnienia globalnego ocieplenia.
 - 2.2. **Mądra adaptacja** ukierunkowana na dostosowanie społeczeństwa, gospodarki i przestrzeni do nieuchronnych – tych mających już miejsce, jak i przewidywanych – skutków zmian klimatu.
 - 2.3. **Redukcja niepożądanych zjawisk** skoncentrowana na zapewnieniu minimalnych warunków bezpiecznej i zdrowej egzystencji mieszkańcom Ziemi, w tym zwłaszcza kolejnym pokoleniom.
3. Konieczna jest długofalowa oraz skuteczna i efektywna **koordynacja działań** wszystkich ww. **interesariuszy** we wszystkich ww. płaszczyznach. Działania te można przedstawić za pomocą pięciu **haseł kluczowych**.
 - 3.1. **Hamowanie awaryjne**: redukcja emisji gazów cieplarnianych, przede wszystkim w energetyce, rolnictwie, budownictwie, transporcie i przemyśle (także w sektorze ICT).
 - 3.2. **Odwrót od hiper-konsumpcji**: w tym redukcja zapotrzebowania na surowce naturalne i na energię, ograniczenie marnotrawstwa żywności oraz promocja odpowiedzialnej konsumpcji.
 - 3.3. **Tarcza ochronna**: zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, w tym sprawnej infrastruktury krytycznej, a także zdolności do przewidywania klęsk żywiołowych i zarządzania sytuacjami kryzysowymi, w szczególności w obszarze bezpieczeństwa środowiskowego.
 - 3.4. **Budowanie odporności**: optymalizacja planowania i zagospodarowania przestrzennego, jak też odtwarzanie różnorodności biologicznej oraz redukcja emisji zanieczyszczeń dla poprawy bezpieczeństwa zdrowotnego i żywnościowego (przede wszystkim zapewnienie optymalnej temperatury, a także dostępu do czystej wody, czystego powietrza i czystej gleby).
 - 3.5. **Konsensus społeczny**: budowa zrozumienia (świadomości) i długofalowego zaangażowania obywateli, sektora prywatnego i pozarządowego we współpracę i współtworzenie lokalnych strategii na rzecz klimatu wraz z odpowiedzialnym i nowoczesnym sektorem publicznym.

- 4. Duży i wciąż nie w pełni wykorzystany potencjał do obniżenia śladu węglowego praktycznie każdej aktywności człowieka tkwi w **technologiach cyfrowych**. Powinny one w sposób kompleksowy służyć redukcjom emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń oraz minimalizacji zapotrzebowania na zasoby naturalne i energię, a także rozwijaniu efektywniejszych sposobów zaspokajania potrzeb człowieka oraz utrzymania i poprawy jakości ekosystemów.
- 5. W długim horyzoncie kluczowe znaczenie odegra pełny dostęp do wysokiej jakości **informacji o środowisku**, skuteczne kanały przekazywania inspirującej **wiedzy i umiejętności** (edukacja) oraz promowanie **wzorców** zrównoważonej konsumpcji wśród **mieszkańców** ze wszystkich grup wiekowych. Chodzi o to, by wesprzeć zrozumienie zagrożeń, wyzwań i szans związanych ze zmianami klimatycznymi oraz sprzyjać podejmowaniu **oddolnych wielosektorowych inicjatyw** w tym zakresie.

IV. Sygnatariusze niniejszej Deklaracji rozumieją rolę i rangę sektora publicznego w kryzysie klimatycznym.

- 1. Sektor publiczny powinien tworzyć spójne **ramy regulacyjne** sprzyjające neutralności klimatycznej.
 - 1.1. Należy szeroko wykorzystywać **zielone obligacje**, jak również **zielone zamówienia publiczne**, dzięki którym instytucje publiczne uzyskują towary, usługi i infrastrukturę o znacząco ograniczonym oddziaływaniu na środowisko w całym cyklu życia, a także **przedkomercyjne zamówienia publiczne**, dzięki którym przedsiębiorstwa i podmioty badawczo-rozwojowe angażują się w kreowanie nowatorskich (możliwych do skomercjalizowania) rozwiązań odpowiadających na wyzwania (potrzeby) społeczne definiowane przez sektor publiczny.
 - 1.2. Należy systemowo wzmacniać rynkową **pozycję obywateli-konsumentów**, zapewniając im lepszy dostęp do wiarygodnych informacji nt. **śladu węglowego** poszczególnych produktów, przedsiębiorstw czy organizacji publicznych.
 - 1.3. Należy dążyć do likwidacji formalnych barier w dostępie do rynku dla „zielonych” produktów, promując **uczciwą konkurencję**, w tym powszechną realizację **zasady zanieczyszczający płaci**, a także prowadzić zdecydowane działania wobec **przestępstw przeciwko środowisku**.
 - 1.4. Należy uruchomić długofalowy, precyzyjny i wyposażony w odpowiednie zasoby i narzędzia plan **uniezależnienia** polskiego **systemu energetycznego** od elektrowni **węglowych**.
 - 1.5. Należy wzmocnić **sieć obszarów chronionych i korytarzy ekologicznych**, uwzględniając m.in. lasy pierwotne i starodrzewy, torfowiska czy inne tereny podmokłe.
- 2. W sektorze publicznym niezbędna staje się zdolność regularnej **oceny wpływu** podejmowanych decyzji planistycznych, programowych, inwestycyjnych, finansowych, w tym podatkowych, na stan **klimatu i różnorodności biologicznej**. W planowaniu i realizacji przedsięwzięć angażujących środki publiczne należy uwzględniać ryzyka klimatyczne i środowiskowe. Umożliwi to przekierowanie **wydatków** publicznych i strumieni **podatkowych** na osiągnięcie celu neutralności klimatycznej.
- 3. Wspólnoty terytorialne, w tym samorządowe instytucje **publiczne**, powinny być **liderami zmian** mających na celu osiągnięcie **neutralności klimatycznej** poprzez inwestowanie w **zasobooszczędne i nisko- lub zeroemisyjne** procesy i obiekty, a także wspieranie odbudowy **różnorodności biologicznej** oraz wzmacnianie **świadomości ekologicznej** i promowanie pozytywnych wzorców **postaw konsumenckich** wśród mieszkańców.
 - 3.1. Obszarem, w którym należy wykonać największy wysiłek inwestycyjny, jest energia. Chodzi tu zarówno o **oszczędzanie** – m.in. poprzez masową termomodernizację budynków, wspieranie budownictwa zero- i plus-energetycznego, modernizację systemów ciepłowniczych, a także skokowe zwiększenie liczby prosumenckich gospodarstw domowych czy też np. spółdzielni energetycznych wytwarzających energię ze źródeł odnawialnych.
 - 3.2. **Elektryfikacja** taboru w **transporcie** zbiorowym oraz rozwijanie sieci ładowania energią elektryczną indywidualnych środków transportu powinno stać się ważnym obszarem inwestowania zwłaszcza, gdy energia zasilająca te środki transportu będzie „zielona”.
 - 3.3. Obszarem wzmocnionych działań powinno być oszczędzanie i retencja **wody**, w tym zwłaszcza rozwój naturalnych form retencji – m.in. poprzez przywracanie **naturalnych funkcji rzek** i powiększanie **terenów zieleni**, głównie w miastach – oraz błękitno-zielonej infrastruktury, a także wzmacnianie potencjału retencyjnego systemów **melioracyjnych**.
 - 3.4. Ważnym kierunkiem wymagającym wsparcia powinny być wszelkie oddolne działania ukierunkowane na inicjatywy „**zero waste**”, redukcję zużycia surowców naturalnych i wzrost użycia **surowców wtórnych**, a także upowszechnienie **systemu napraw** przedmiotów w celu ich ponownego użycia lub nadania im nowych zastosowań.
 - 3.5. Stosowne wsparcie, także finansowe, powinny uzyskać wszystkie systemowe rozwiązania **redukujące marnotrawstwo żywności**, a także sprzyjające budowaniu lokalnych łańcuchów produkcji zdrowej, przystępnej cenowo żywności.

- 3.6. Niezbędne są także dalsze wysiłki na rzecz **ograniczenia zanieczyszczenia powietrza, wody i gleby**, w tym likwidacja tzw. **niskiej emisji**, czy odtwarzanie **zdegradowanych ekosystemów**. Szczególnie istotne będzie powstrzymanie utraty **ekologicznych ekosystemów miejskich**, co wiąże się z koniecznością realizacji planów zazieleniania, w tym ze zwiększeniem powierzchni i odporności lasów na obszarach miejskich (pochłanianie CO₂, regulacja temperatury).
4. Należy upowszechniać rozwiązania **GOZ w przedsiębiorstwach** niezależnie od ich struktury właścicielskiej. Umożliwi to im wygenerowanie oszczędności, zmniejszy zależność od surowców pierwotnych, pozwoli zredukować masę odpadów, a długofalowo zapewni im konkurencyjność, przyczyniając się tym samym do **dekarbonizacji gospodarki**. Największych efektów należy się spodziewać **w takich obszarach**, jak: urządzenia elektroniczne, baterie i akumulatory, pojazdy wycofane z eksploatacji, oleje odpadowe, opakowania i odpady opakowaniowe, tworzywa sztuczne, wyroby włókiennicze, budynki i budownictwo, żywność, woda i składniki odżywcze. Pojawi się nowa gama **cyrkularnych modeli biznesowych**, produktów i usług oraz nowe miejsca pracy wymagające wysokich kompetencji. Z drugiej strony mechanizmy GOZ zapewnią obywatelom dostęp do wysokiej jakości **funkcjonalnych i bezpiecznych produktów**, wydajniejszych, trwalszych niż dotąd i przeznaczonych do ponownego wykorzystania, naprawy i wysokiej jakości recyklingu.
5. Należy aktywnie wspierać zastosowanie **zielonego wodoru** w wielu sferach aktywności człowieka ze względu na jego ogromny potencjał jako **akceleratora dekarbonizacji gospodarki**. Warto więc pobudzać popyt na wodór w obszarach zastosowań końcowych, m.in. w **energochłonnym przemyśle** czy w sektorze **mobilności** (autobusy, ciężkie pojazdy drogowe, floty samochodowe, tabor kolejowy, żegluga, lotnictwo). Zapotrzebowanie na wodór powinno być zasadniczo zaspokajane na poziomie lokalnym (regionalnym) przez **klastry energetyczne** bazujące na **zdecentralizowanej produkcji wodoru z wykorzystaniem OZE**. Poza tym, kontynuowane powinny być **prace B+R** dotyczące poprawy efektywności produkcji oraz lepszych sposobów magazynowania i dystrybucji zielonego wodoru, a także dalszego poszerzania spektrum jego zastosowań. Docelowo, warto nadać zielonemu wodorowi **strategiczną rolę integracyjną** w neutralnym dla klimatu systemie energetycznym.

Sygnatariusze niniejszej Deklaracji są zdeterminowani do realizacji synergicznych działań na rzecz łagodzenia i adaptacji do zmian klimatu oraz budowania odporności swoich wspólnot terytorialnych, w tym wprowadzania gospodarki o obiegu zamkniętym oraz redukcji emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń.

Gdańsk, 4 listopada 2020 roku

